

Zweefvliegen in het staatsnatuurreservaat Rodebos & Laanvallei

Gedurende vier jaar werden met een handnet zweefvliegen geïnteriseerd in Rodebos & Laanvallei, een natuurreservaat in de zuidelijke Dijlevallei. De soortenrijkdom bleek enorm: maar liefst 152 soorten werden aangetroffen op 34 terreinbezoeken. Daarbij zijn een groot aantal zeldzame bossoorten, maar ook een zeldzame heidesoort en enkele typisch Waalse specialiteiten die hier blijkbaar recent de zuidrand van Vlaanderen koloniseerden. Dit artikel geeft een overzicht van de gevangen soorten en bespreekt in detail het voorkomen van enkele opmerkelijke soorten.

Frank Van de Meutter

Inleiding

Zweefvliegen (*Syrphidae*) vormen een kleurrijke, soortenrijke en ecologisch diverse vliegenfamilie. Van België zijn tot op heden naar schatting 340 soorten bekend. De grote ecologische diversiteit van zweefvliegen komt het best tot uiting in het larvale habitat dat varieert van zacht plantenweefsel, allerlei stadia van rottend hout, boomsappen, mest en rottend plantenmateriaal, (semi-)aqua-tisch (moeras, poelen, natte boomholtes), tot de nesten van sociale insecten. Door deze grote ecologische verscheidenheid

en specialisatie herbergen verschillende habitatten vaak erg verschillende en kenmerkende soorten. Doordat ze een geïntegreerd beeld geven van alle deelaspecten (microhabitatten) binnen een bepaalde habitat (bv. oud loofbos), en omdat ze relatief makkelijk te determineren zijn (bv. West-Europese soorten met van Veen 2004), worden zweefvliegen soms gebruikt als indicatorsoorten (Som-maggio 1999, Speight 2007). In het uiterste zuiden van de provincie Vlaams-Brabant, op de grens van de

Rodebos.
Foto's Frederik Fluyt

gemeentes Sint-Agatha-Rode en Ottenburg, ligt het staatsnatuurreserveaat Rodebos & Laanvallei (ca. 90 ha, Figuur 1). Dit gebied bedekt de steile westelijke valleiflank van de rivier de Laan, een belangrijke zijrivier van de Dijle. De grote natuurwaarde van Rodebos & Laanvallei is terug te brengen tot één centraal thema: gradiënten. Om te beginnen is er een hoogteverschil van bijna 50 meter tussen de top van het Rodebos en de kwelgrasslanden onderaan in de vallei, nochtans slechts enkele honderden meter in vogelvlucht uit elkaar. Doordat de vallei hier een dwarsdoorsnede maakt van de bodem, is er een opeenvolging van verschillende bodemsoorten en zijn er ingewikkelde vochtgradiënten. Deze streek wordt bovenaan op de plateaus gekenmerkt door een metersdikke leemlaag, maar ter hoogte van het Rodebos is deze weggeërodeerd tot op de onderliggende zandlaag, waarop na recent beheer nu enkele mooie struikheideveldjes ontwikkelden. Als we de helling afdalen komen we afwisselend zandlagen (watervoerende lagen) en kleilagen (waterdoorlaatbare lagen) tegen, wat aanleiding geeft tot verschillende bronnen ter hoogte van de kleilagen. Deze bronnen zijn onderaan in de weilanden basenrijk en hoger op de helling doorgaans zuur, maar doordat we op de helling een deel van de afgedragen leemlaag terugvinden, is ook hier op een aantal plekken het afvlei-

Figuur 1: Situering van het natuurreserveaat Rodebos & Laanvallei binnen Vlaanderen. Provincie- en gewestgrenzen en grote rivieren zijn aangeduid op de kaart.

end water toch basenrijk, wat aanleiding geeft tot een specifieke bosflora (De Becker 1997). Naar vegetaties toe heeft deze opeenvolging in bodemtypes, en de talrijke vochtgradiënten geresulteerd in een uitzonderlijke variatie. De diversiteit aan verschillende habitats op de relatief kleine oppervlakte van dit gebied is werkelijk verbluffend. Je wandelt hier op enkele honderden meters van droge heide met Struikheide (*Calluna vulgaris*), Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*), Zachte berk (*Betula pubescens*) en Spork (*Rhamnus frangula*) naar bronbos met tapijten Daslook (*Allium ursinum*), Bosbingelkruid (*Mercurialis perennis*) en Bittere veldkers (*Cardamine amara*), verder naar oud beukenbos op de steile flanken met o.a. Vogelnestje (*Neottia nidus-avis*), dan naar eiken-haagbeuk loofbos met onder andere twee soorten rapunzel (*Phyteuma sp.*), Gulden boterbloem (*Ranunculus auricomus*) en Hangende zegge (*Carex*

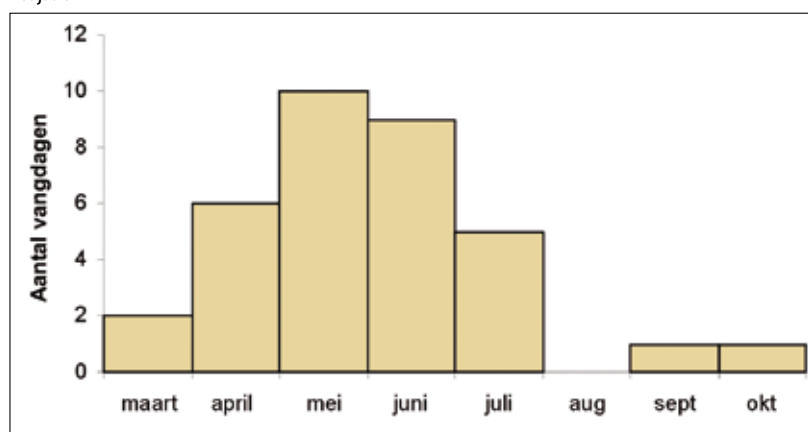
Caliprobola speciosa, een prachtige zweefvlieg waarvan de larve in kernhout van voornamelijk eik en beuk leeft.

Foto Frank Van de Meutter

pendula) langs de bronbeekjes, op open plekken mineraalrijke heischrale graslanden met Betonie (*Stachys officinalis*), tot in de venige dottergraslanden met veel zegges (*Carex sp.*), Addertong (*Ophioglossum vulgatum*), Adderwortel (*Polygonum bistorta*), Gevlekte en Brede orchis (*Dactylorhiza maculata* en *D. majalis*). Verder zijn er in de vallei door turfwinning verschillende vijvers ontstaan waarrond elzenbroek en rietruigtes ontwikkelden. In een thema-editie van het jaarboek van de Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud (De Becker 1997) wordt een overzicht gegeven van de tot dan gekende fauna en flora van het gebied. Ondanks de voor de hand liggende rijkdom voor tal van organismengroepen was tot dan maar erg weinig gekend, en de auteurs eindigen met een oproep naar bijkomend onderzoek in dit veelbelovende reservaat. In 2002 startte Joris

Tabel 1:

De verdeling van het aantal vangdagen per maand doorheen het jaar.

Menten hier een beperkt onderzoek naar zweefvliegen, wat toen 48 soorten opleverde. Vanwege de grote gradiënt aan verschillende habitatten in Rodebos & Laanvallei, de ongereptheid en ouderdom van de verschillende habitatten, en de aanwezigheid van mooi ontwikkeld vochtig loofbos op rijkere bodem (een van de soortenrijkste habitatten voor zweefvliegen in onze streken), verwachten we hier echter een veel grotere rijkdom aan zweefvliegen. Dat was de aanzet voor dit onderzoek.

Studiemethode

Zweefvliegen werden verzameld met een handnet. De gegevens zijn afkomstig van 34 vangstdagen gespreid over vier jaren, van 2003 tot en met 2006. De nadruk van de waarnemingen ligt sterk op het voorjaar, met een beperkt aantal zomervangdagen (zie Tabel 1). Exclusieve zomersoorten zijn dus waarschijnlijk onderbemonsterd, maar maken slechts een beperkt deel uit van de Vlaamse zweefvliegenfauna (bv. *Cheilosia canicularis*). Er werd per terreinbezoek doorgaans gedurende enkele uren specifiek naar zweefvliegen gezocht. Doordat goede nectar- of pollenbronnen grotendeels ontbreken in het bos, werd hier voornamelijk gevangen op zonnige open plekken of aan de oostelijke bosrand, waar soms gedurende meerdere uren het komen en gaan van soorten opgevolgd werd. Zweefvliegen zijn koudbloedig en komen in de ochtendzon opwarmen; bij fris weer kan dit zelfs de hele dag door gebeuren. Het voordeel van deze vangstmethode is dat ze weinig selectief is doordat de meeste soorten dit gedrag vertonen, terwijl vangen op bloemen een meer vertekend beeld kan geven vanwege een verschillende voorkeur van zweefvliegen voor kleur of type van nectar of pollen. De enige plant waarop geregeld gevangen werd was Spork (*Rhamnus frangula*), waarvan oude, wijd vertakte struiken staan op de heischrale open plek bovenaan het bos. Determinaties gebeurden aan de hand van Verlinden (1991) en van Veen (2004).

Bespreking van enkele opmerkelijke soorten

Tijdens dit onderzoek werden 152 soorten zweefvliegen vastgesteld, wat bijzonder veel is. Eén soort die eerder door Joris Menten gevangen was, werd later niet teruggevangen (*Leucozona laternaria*). Bij een gelijkaardig onderzoek (met een wat mindere vangstintensiteit) werden door mezelf 101 soorten waargenomen in De Maten (Genk), en door Maes en Decler (1992) 99 soorten in de vallei van de Zwarte Beek (Koersel). Enkel in de streek net ten oosten van Mechelen (grondgebied van vier gemeentes) ving ikzelf al meer soorten (162), maar de vangstintensiteit was hier niet alleen veel hoger, er werd bovendien in een veel groter en diverser gebied gevangen. Wanneer we de vangsten uit het Rodebos & Laanvallei samenvoegen met andere gebieden uit de zuidelijke Dijlevallei telt de lijst maar liefst 215 soorten, ofwel twee derden van het van het in België bekende soorten-aantal (Van de Meutter 2006a)! Daarmee is ze veruit de zweefvliegenrijkste Vlaamse regio. Een volledige lijst van de in het Rodebos & Laanvallei waargenomen soorten staat vermeld in Tabel 2. We bespreken hierna een aantal zeldzame en typische zweefvliegen van dit gebied.

Boombewonende soorten

Rodebos & Laanvallei is een oud bos, dat te oordelen naar bodemsamenstelling en het natuurlijk karakter van het valleibos mogelijk teruggaat tot het Atlanticum (7500 - 5500 jaar geleden). Sinds 1989 is het in bezit van de Vlaamse overheid, en er werd nadien een specifiek beleid opgestart om houtbewonende fauna te bevorderen (staand en liggend dood hout wordt deels behouden). De potenties voor xylofage zweefvliegen werden daardoor vooraf hoog ingeschat.

Brachyopa

Maar liefst zes van de acht Belgische *Brachyopa* soorten werden aangetroffen in het Rodebos. Al deze soorten zijn zeldzaam tot zeer zeldzaam, en *B.*

Temnostoma vespiforme, een fopwesp waarvan de larve in dood hout zoals boomstronken leeft. Foto Frank Van de Meutter

insensilis staat zelfs als uitgestorven op de voorlopige Rode Lijst van Vlaanderen (Maes 2004). Voor *Brachyopa* geldt zeker dat ze ten dele over het hoofd gezien worden, doordat ze een specifieke habitat hebben en daardoor een specifieke manier van zoeken vereisen (afspeuren van bomen met sabbloedingen). *B. pilosa* en *B. scutellaris* zijn naar eigen ontdekking vrij wijd verspreid en komen voor in de meeste wat oudere bossen in België. Voor *B. bicolor* is dit veel minder het geval, en bovendien wordt ze nogal

Brachypalpus laphriformis, een zeer geslaagde fopbij waarvan de larve in houtmoolm leeft. Foto Frank Van de Meutter

	Species	Larv	Zeldz
1	<i>Anasimyia contracta</i>	Aq	ZZ
2	<i>Anasimyia interpuncta</i>	Aq	Z
3	<i>Baccha elongata s.l.</i>	Ca	VA
4	<i>Brachyopa bicolor</i>	Bo	ZZ
5	<i>Brachyopa insensilis</i>	Bo	Extinct?
6	<i>Brachyopa panzeri</i>	Bo	ZZ
7	<i>Brachyopa pilosa</i>	Bo	Z
8	<i>Brachyopa scutellaris</i>	Bo	Z
9	<i>Brachyopa testacea</i>	Bo	ZZ
10	<i>Brachypalpoides lentus</i>	Ho	VZ
11	<i>Brachypalpus laphriformis</i>	Ho	ZZ
12	<i>Caliprobola speciosa</i>	Ho	VZ
13	<i>Ceriana conopsoidea</i>	Bo	Extinct?
14	<i>Chalcosyrphus nemorum</i>	Ho	VZ
15	<i>Cheilosia albipila</i>	Fyt	VA
16	<i>Cheilosia albitarsis</i>	Fyt	A
17	<i>Cheilosia antiqua</i>	Fyt	ZZ
18	<i>Cheilosia carbonaria</i>	Fyt	VZ
19	<i>Cheilosia chloris</i>	Fyt	VZ
20	<i>Cheilosia chrysocoma</i>	Fyt	Z
21	<i>Cheilosia fasciata</i>	Fyt	ZZ
22	<i>Cheilosia fraterna</i>	Fyt	VZ
23	<i>Cheilosia grossa</i>	Fyt	Z
24	<i>Cheilosia himantopus</i>	Fyt	ZZ
25	<i>Cheilosia illustrata</i>	Fyt	A
26	<i>Cheilosia impressa</i>	Fyt	VA
27	<i>Cheilosia pagana</i>	Fyt	A
28	<i>Cheilosia proxima</i>	Fyt	VZ
29	<i>Cheilosia rufimana</i>	Fyt	Z
30	<i>Cheilosia scutellata</i>	Fyt	VZ
31	<i>Cheilosia semifasciata</i>	Fyt	ZZ
32	<i>Cheilosia urbana</i>	Fyt	Z
33	<i>Cheilosia variabilis</i>	Fyt	VA
34	<i>Cheilosia vernalis</i>	Fyt	VA
35	<i>Chrysogaster coemeteriorum</i>	Aq	Z
36	<i>Chrysogaster solstitialis</i>	Aq	VA
37	<i>Chrysotoxum bicintum</i>	Ne	VA
38	<i>Chrysotoxum cautum</i>	Ne	A
39	<i>Chrysotoxum festivum</i>	Ne	VZ
40	<i>Criorhina asilica</i>	Ho	Z

	Species	Larv	Zeldz
41	<i>Criorhina berberina</i>	Ho	VA
42	<i>Criorhina floccosa</i>	Ho	ZZ
43	<i>Criorhina pachymera</i>	Ho	ZZ
44	<i>Criorhina ranunculi</i>	Ho	Z
45	<i>Dasysyrphus albostrigatus</i>	Ca	A
46	<i>Dasysyrphus hilaris</i>	Ca	VA
47	<i>Dasysyrphus pinastri</i>	Ca	VA
48	<i>Dasysyrphus tricinctus</i>	Ca	VZ
49	<i>Dasysyrphus venustus</i>	Ca	A
50	<i>Didea fasciata</i>	Ca	VZ
51	<i>Didea intermedia</i>	Ca	ZZ
52	<i>Epistrophe diaphana</i>	Ca	ZZ
53	<i>Epistrophe eligans</i>	Ca	A
54	<i>Epistrophe flava</i>	Ca	ZZ
55	<i>Epistrophe grossulariae</i>	Ca	VA
56	<i>Epistrophe melanostoma</i>	Ca	Z
57	<i>Epistrophe nitidicollis</i>	Ca	VA
58	<i>Epistrophe ochrostoma</i>	Ca	ZZ
59	<i>Episyrphus balteatus</i>	Ca	ZA
60	<i>Eriozona erratica</i>	Ca	VZ
61	<i>Eristalis arbustorum</i>	Aq	ZA
62	<i>Eristalis interrupta</i>	Aq	ZA
63	<i>Eristalis intricaria</i>	Aq	Z
64	<i>Eristalis lineata</i>	Aq	A
65	<i>Eristalis pertinax</i>	Aq	ZA
66	<i>Eristalis picea</i>	Aq	VZ
67	<i>Eristalis sepulchralis</i>	Aq	VA
68	<i>Eristalis tenax</i>	Aq	ZA
69	<i>Eumerus ornatus</i>	Fyt	ZZ
70	<i>Eupeodes bucculatus</i>	Ca	VZ
71	<i>Eupeodes corollae</i>	Ca	ZA
72	<i>Eupeodes lapponicus</i>	Ca	Z
73	<i>Eupeodes latifasciatus</i>	Ca	VA
74	<i>Eupeodes luniger</i>	Ca	VA
75	<i>Ferdinandea cuprea</i>	Bo	VA
76	<i>Helophilus hybridus</i>	Aq	VZ
77	<i>Helophilus pendulus</i>	Aq	ZA
78	<i>Helophilus trivittatus</i>	Aq	A
79	<i>Heringia heringi</i>	Ca	Zeldz
80	<i>Heringia pubescens</i>	Ca	ZZ

	Species	Larv	Zeldz
81	<i>Heringia vitripennis</i>	ca	Z
82	<i>Lejogaster metallina</i>	Aq	VZ
83	<i>Leucozona laternaria</i>	Ca	VZ
84	<i>Leucozona lucorum</i>	Ca	VA
85	<i>Meligramma cincta</i>	Ca	VZ
86	<i>Melangyna lasiophtalma</i>	Ca	VZ
87	<i>Melangyna quadrimaculata</i>	Ca	ZZ
88	<i>Meligramma triangulifera</i>	Ca	Z
89	<i>Melangyna umbellatarum</i>	Ca	VZ
90	<i>Melanogaster hirtella</i>	Aq	VZ
91	<i>Melanogaster nuda</i>	Aq	VZ
92	<i>Melanostoma mellinum</i>	Ca	A
93	<i>Melanostoma scalare</i>	Ca	A
94	<i>Meliscaeva auricollis</i>	Ca	VZ
95	<i>Meliscaeva cinctella</i>	Ca	VA
96	<i>Epistrophella euchroma</i>	Ca	ZZ
97	<i>Merodon equestris</i>	Fyt	A
98	<i>Myathropa florea</i>	Aq	ZA
99	<i>Neoascia dispar</i>	Aq	VZ
100	<i>Neoascia meticulosa</i>	Aq	Z
101	<i>Neoascia podagrica</i>	Aq	A
102	<i>Orthonевра brevicornis</i>	Aq	Z
103	<i>Orthonевра nobilis</i>	Aq	Z
104	<i>Paragus haemorrhous</i>	Ca	VZ
105	<i>Parasyrphus lineolus</i>	Ca	VA
106	<i>Parasyrphus malinellus</i>	Ca	VZ
107	<i>Parasyrphus punctulatus</i>	Ca	VZ
108	<i>Parhelophilus frutetorum</i>	Aq	Z
109	<i>Parhelophilus versicolor</i>	Aq	ZZ
110	<i>Pipiza austriaca</i>	Ca	VZ
111	<i>Pipiza bimaculata</i>	Ca	VZ
112	<i>Pipiza fenestrata</i>	Ca	Z
113	<i>Pipiza luteitarsis</i>	Ca	ZZ
114	<i>Pipiza noctiluca</i>	Ca	VZ
115	<i>Pipizella annulata</i>	Ca	ZZ
116	<i>Pipizella viduata</i>	Ca	VZ
117	<i>Pipizella virens</i>	Ca	Z
118	<i>Platycheirus albimanus</i>	Ca	A
119	<i>Platycheirus angustatus</i>	Ca	VA
120	<i>Platycheirus clypeatus</i>	Ca	A

	Species	Larv	Zeldz
121	<i>Platycheirus europaeus</i>	Ca	Extinct?
122	<i>Platycheirus fulviventris</i>	Ca	Z
123	<i>Platycheirus peltatus</i>	Ca	A
124	<i>Platycheirus scutatus</i>	Ca	A
125	<i>Portevinia maculata</i>	Fyt	ZZ
126	<i>Psilota anthracina</i>	Bo	ZZ
127	<i>Pyrophaena granditarsa</i>	Ca	VA
128	<i>Pyrophaena rosarum</i>	Ca	VA
129	<i>Rhingia campestris</i>	Me	ZA
130	<i>Riponnensia splendens</i>	Aq	Z
131	<i>Scaeva pyrastris</i>	Ca	ZA
132	<i>Scaeva selenitica</i>	Ca	A
133	<i>Sericomyia silentis</i>	Aq	VA
134	<i>Sphaerophoria fatarum</i>	Ca	ZZ
135	<i>Sphaerophoria scripta</i>	Ca	ZA
136	<i>Sphaerophoria taeniata</i>	Ca	VZ
137	<i>Sphegina clavata</i>	Ho	Z
138	<i>Sphegina clunipes</i>	Ho	VZ
139	<i>Sphegina elegans</i>	Ho	Z
140	<i>Sphegina verecunda</i>	Ho	ZZ
141	<i>Syritta pipiens</i>	Me	ZA
142	<i>Syrphus nitidifrons</i>	Ca	ZZ
143	<i>Syrphus ribesii</i>	Ca	ZA
144	<i>Syrphus torvus</i>	Ca	A
145	<i>Syrphus vitripennis</i>	Ca	A
146	<i>Temnostoma bombylans</i>	Ho	VZ
147	<i>Temnostoma vespiforme</i>	Ho	VA
148	<i>Tropidia scita</i>	Aq	VZ
149	<i>Volucella bombylans</i>	Ne	A
150	<i>Volucella pellucens</i>	Ne	A
151	<i>Xanthogramma pedissequum</i>	Ca	VA
152	<i>Xylota segnis</i>	Ho	ZA
153	<i>Xylota sylvarum</i>	Ho	VA

Tabel 2:

Overzicht van de waargenomen zweefvliegensoorten in 'Rodebos & Laanvallei' tijdens 2003-2006 (naamgeving volgens van Veen 2004). Voor elke soort is de larvale habitat (Larv) (bo: boomsap, ca: carnivoor [meest Homoptera], fy: fytophaag [plantenweefsel], ho: hout, aq: aquatisch, me: mest en detritus, ne: in nesten van sociale insecten) en de zeldzaamheid (Zeldz) in België weergegeven. De zeldzaamheid is gebaseerd op het aantal 5x5 UTM hokken waarin de soort werd waargenomen sedert 1980 (Maes 2004). Extinct=0, ZZ=1-10, Z=10-20, VZ=20-35, VA=35-70, A=70-150, ZA=150<.

eens verward met de erg gelijkende *B. pilosa*. De soorten *B. testacea* en *B. panzeri* zijn een stuk zeldzamer: de eerste wordt verspreid gevonden nabij naaldboombestanden, de laatste is pas recent van enkele plaatsen in Vlaanderen bekend (o.a. Park van Tervuren, Meerdaalwoud; eigen gegevens) en is volgens de literatuur gebonden aan vochtig, oud beukenbos (Speight 2007). *B. insensilis* werd op 28 mei 2005 in het Rodebos gevonden aan een op 1.5 meter hoogte gelegen sapstroompje op Wintereik (*Quercus petraea*). Het lijkt erop dat ze doorgaans sapstromen hoog op de stam preferereert (Speight 2007), wat ze (nog) minder opvallend maakt dan de andere *Brachyopa*'s. In andere landen is *B. insensilis* een typische soort van parklandschappen, waar ze vooral gevonden wordt aan oude Witte paardekastanje (*Aesculus hippocastaneum*; Speight 2007). In België zijn wel nog geen waarnemingen uit dergelijke antropogene habitats gekend.

Criorhina

Nog een genus van echte bossoorten, en ditmaal werden alle vijf de Belgische soorten aangetroffen! Ook *Criorhina*'s zijn naar ondervinding wat algemener dan hun status in de databank weergeeft. *C. ranunculi* werd door mezelf al op meer dan 15 locaties in Vlaanderen verzameld, soms helemaal niet in de buurt van oud bos. Als vroege voorjaarssoort die boven-

dien nog eens hoog in de toppen van bloeiende wilg (*Salix sp.*) of kers (*Prunus sp.*) foerageert is ze waarschijnlijk vaak over het hoofd gezien. Ook in het Rodebos gebeurde meer dan de helft van de waarnemingen door met verrekijker of telescoop boomtoppen af te speuren. Van de overige soorten is *C. pachymera* het minst aangetroffen in België. Een mannetje van deze prachtige fopbij werd 's ochtends vroeg waargenomen op 2 mei 2004 terwijl deze zat te zonnen op de oostelijke bosrand. De grote soortenrijkdom binnen zowel *Brachyopa* als *Criorhina* wijzen op een goede boskwaliteit (Sommaggio 1999). In dat opzicht is het verbazend dat er erg weinig houtbewonende *Xylotini* gevonden zijn (geen *X. abiens*, *X. xanthocnema*) terwijl deze talrijk in omliggende bosgebieden aanwezig zijn.

Psilota anthracina

De aanwezigheid van *Psilota anthracina* in België was al voorspeld door Verlinden in 1991 (Verlinden 1991), maar het duurde uiteindelijk tot 2004 toen een exemplaar gevangen werd te Jalhay (6 juni 2004, vangst Bastiaan Wakkie). Nadien werden er nog *Psilota* verzameld te Aarlen (16 mei 2005, Jean-Yves Baugnée) en op de Hoge Venen (mei 2005, Willem Renema) en uiteindelijk ook in het Rodebos op 25 mei 2005. Het verhaal is ondertussen ook wat ingewikkelder geworden doordat aan het licht kwam dat in feite minstens drie verschillende soorten schuilgaan onder de ene naam *Psilota anthracina*. Voor de BENELUX gaat men er van uit dat twee soorten voorkomen; *P. atra* en *P. anthracina*. Deze soorten zijn opgenomen in de recente sleutel van van Veen (2004) maar jammer genoeg zijn de soorten hierin omgewisseld! De genoemde kenmerken voor *P. atra* zijn die voor *P. anthracina* en omgekeerd. Bij het herbekijken van alle in België gevangen *Psilota* bleek dat er drie *P. anthracina* zijn gevangen en één *P. atra* (het ex. van de Hoge Venen door W. Renema). Het exemplaar van het Rodebos is alleszins een echte *P. anthracina* en is de eerste vangst voor Vlaanderen.

Criorhina floccosa, een hommelmimic waarvan de larve in houtmool leeft.

Foto Frank Van de Meutter

Zuidelijke soorten

Net als bij vele andere ongewervelden is er de laatste jaren een uitbreiding merkbaar van het areaal van enkele zweefvliegen in noordelijke richting (De Bruyn en Paelinckx 2007). Vaak betreft het typisch warmteminnende soorten, die waarschijnlijk als gevolg van de klimaatverandering naar het noorden konden uitbreiden. Ook in het Rodebos & Laanvallei werden recente nieuwkomers voor Vlaanderen opgemerkt, al is het niet voor elke soort even duidelijk of dit verband houdt met het klimaat.

Epistrophe diaphana

E. diaphana is een typisch warmteminnende soort die bv. in Frankrijk talrijker wordt naarmate men meer zuidelijk gaat, en talrijk voorkomt in de Mediterrane regio (Verlinden 1991). Hoewel enkele noordelijke populaties bekend zijn tot in Zweden en Finland, liep de noordgrens van het gesloten areaal tot voor kort door het zuiden van België. In Wallonië waren de waarnemingen voornamelijk beperkt tot het zuidoosten (Verlinden 1991), maar recent is hier een expansie merkbaar. *E. diaphana* werd door mezelf voor het eerst voor Vlaanderen gevangen te Kessel-Lo op 15 augustus 2004 (1 man). Later werden ook in het Rodebos exemplaren gezien aan de zuidgeëxposeerde bosrand (3 ex. 28 mei 2005). Nadien volgden nog verschillende Vlaamse waarnemingen. Voor meer info over de opmars van *E. diaphana* in Vlaanderen zie Van de Meutter (2006b) en Vanormelingen (2007).

Syrphus nitidifrons

De historische verspreiding van *S. nitidifrons* in België is beperkt tot slechts twee regio's (Hoge Venen en Maasvallei, Verlinden 1991). In Nederland was de soort voorheen beperkt tot de Veluwe regio, maar breidt recent gevoelig uit (zie o.a. de waarnemingenrubriek op www.syrphidae.com), een trend die zich sinds enige tijd ook in Wallonië en elders in Europa voordoet (verschillende waarnemers, Speight 2007). De vangst van

Syrphus nitidifrons, een recente nieuwkomer in Vlaanderen.
Foto Frank Van de Meutter

een man *S. nitidifrons* op 2 mei 2005 in het Rodebos kwam dan ook niet geheel onverwacht. Nadien bleek dat de dag ervoor al een exemplaar gevangen werd door Joris Menten te Vaalbeek, op nog geen 10 km van het Rodebos vandaan. Een jaar later werd nog eens een exemplaar gevangen in een tuin te Bonheiden (eigen waarneming 23 april 2006) wat suggereert dat *S. nitidifrons* zich mogelijk nog steeds verder uitbreidt in Vlaanderen.

Pipizella annulata

Van de kleine, bruinzwarte *Pipizella's* komen in Vlaanderen slechts twee soorten algemeen voor: *P. viduata* en *P. virens*. Van de andere Belgische soorten zijn slechts één of hooguit enkele waarnemingen bekend (Verlinden 1991). Dit is vrij logisch, aangezien de overige in Wallonië voorkomende soorten doorgaans met habitats geassocieerd zijn die niet of weinig te vinden zijn in Vlaanderen (bv. *P. divicoi*, *P. zeneggenensis* op kalkgraslanden). Dit laatste geldt niet voor *P. annulata*, die voorkomt van Finland tot de Mediterrane regio, maar toch komt deze soort niet in Vlaanderen en slechts beperkt in zuidoostelijk Nederland voor (NJN 1998). De soort werd enkele jaren geleden voor het eerst in Vlaanderen verzameld door Joris Menten nabij Leuven (persoonlijke

mededeling J. Menten). Ikzelf ving een *P. annulata* aan het Rodebos op bloeiende B ereklauw (*Heracleum sphondylium*) aan een verruigde kapvlakte op 16 juli 2006.

Daslook als voedselplant

De waarschijnlijk eeuwenoude daslookvelden in het Rodebos herbergen alle twee de daslookspecialisten binnen de zweefvliegen: *Cheilosia fasciata* en *Portevinia maculata*. De streek rond Leuven heeft de hoogste densiteit aan bronbossen in Vlaanderen (De Becker 1997), en buiten het Rodebos is *C. fasciata* momenteel nog bekend van twee andere bronbossen in de regio. Nochtans waren slechts drie vindplaatsen voor deze soort gekend ten tijde van Verlinden (1991). Doordat deze soort zo vroeg vliegt (hoofdmoot vóór half april), wordt ze vermoedelijk over het hoofd gezien. Nochtans kan ze soms erg talrijk zijn (Rodebos: 3 april 2004 minstens 50 ex.). *C. fasciata* waren redelijk honkvast nabij Daslook, maar tweemaal werden exemplaren (steeds mannetjes) op respectievelijk 150 en 300 meter van de waardplant vandaan gevangen. *P. maculata* die wat later op het jaar vliegt is een gewonere soort en wordt in de meeste bossen met Daslook waargenomen.

De daslookvelden in het Rodebos herbergen beide daslookspecialisten binnen de zweefvliegen: *Cheilosia fasciata* en *Portevinia maculata*.
Foto Frederik Fluyt

Soorten van heide

Sphaerophoria fatarum

Eén van de soorten die in Tabel 2 opvalt tussen de weelde aan bossoorten is *S. fatarum*. Dit is een typische soort van mooi ontwikkelde (historische?) heidegebieden en schraallanden, die in België zeldzaam voorkomt in de heide en veengebieden (de Noorderkempen, de Hoge Venen en enkele zandgronden in Lotharingen, Verlinden 1991). Daarbij dient wel opgemerkt dat de determinatie van *Sphaerophoria* relatief moeilijk is (en niet met zekerheid kan gebeuren bij vrouwtjes), zodat de werkelijke verspreiding kan onderschat zijn. Het voorkomen van deze soort in het Rodebos is opmerkelijk, omdat we hier midden in de leemstreek zitten, er nu in de ruime omgeving nauwelijks heidegebieden voorkomen, en de lokale heide pas recent weer uitbreidde na beheer. Nochtans waren vroeger (tot ca. 50 jaar geleden) grote heidevelden aanwezig, voornamelijk in het Meerdaalwoud en Heverleebos, maar ook in de omgeving van het Rodebos (De Becker 1997). In die periode waren dergelijke gebieden zeker geschikt om heidefauna te herbergen, wat ook blijkt uit historische waarnemingen van verschillende heidesoorten uit de leemstreek (bv. *Chrysotoxum octomaculatum*, Verlinden 1991). Vermoedelijk is *S. fatarum* een relict uit die tijd, die wist te overleven op de schaarse tijdelijke heideterreinen (bv. na kaalkap).

Besluit

Na drie jaar en 34 vangdagen werd ongeveer 45% van de Belgische zweefvliegenfauna aangetroffen in Rodebos & Laanvallei. Dit bijzonder hoge aantal is toe te schrijven aan de grote diversiteit aan en de bijzondere kwaliteit van elk van de aanwezige habitatten. Hoewel het beheer van het reservaat (met bv. behoud van veel dood hout) erg voordelig is voor zweefvliegen, blijven nog enkele pijnpunten, zoals de scherpe overgang zonder zoom van bos naar akkerland aan de zuidzijde van het Rodebos. Zweefvliegen zijn net als vlinders en andere insecten koudbloedig en dus sterk afhankelijk van zonbeschenen, en liefst ook nectarrijke zones in het bos waar ze kunnen opwarmen en foerageren. Open plekken en mooi ontwikkelde zomen zijn daarom belangrijke structurelementen die de biodiversiteitswaarde van een bos kunnen garanderen. In Rodebos & Laanvallei werden ook tal van zeldzame zweefvliegensoorten waargenomen. Hier is de nodige nuancering op zijn plaats, omdat slechts een beperkt aantal amateurs in België actief met zweefvliegen bezig is, waardoor de status van sommige soorten verkeerd kan ingeschat zijn. Hopelijk vormt deze bijdrage voor sommigen een aanmoediging om deze interessante vliegengroep de extra aandacht te geven die ze verdient, en om bestaande waarnemingen toe te voegen aan de centrale databank (meer info bij de auteur).

Frank Van de Meutter

Laboratorium voor Aquatische Ecologie en
Evolutionaire Biologie,
Ch. Debériotstraat 32, 3000 Leuven
Frank.VandeMeutter@bio.kuleuven.be

Referenties

- **De Becker P.** (1997). Het staatsnatuurreservaat "Rodebos en Laanvallei". Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud.
- **De Bruyn L., Paelinckx D.** (2007). Habitats van de Habitatrichtlijn. In: Dumortier M., De Bruyn L., Hens M., Peymen J., Schneiders A., Van Daele T. en Van Reeth W. (red.) 2007. Natuurrapport 2007. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 4, Brussel. pp. 56-71.
- **NJN** (1998). Voorlopige atlas van de Nederlandse zweefvliegen. (Syrphidae). Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, 's-Graveland; European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- **Maes D.** (2004). Voorlopige Rode lijst van zweefvliegen in België. Ongepubliceerd rapport.
- **Maes D. en Decler C.** (1992). Vliegenonderzoek (Diptera) in het natuurreservaat "De vallei van de Zwarte Beek" (Koersel-Beringen). Jaarboek LIKONA. [LIKONA ed.]
- **Sommaggio D.** (1999). Syrphidae: can they be used as bioindicators? Agriculture, Ecosystems & Environment 74:343-356.
- **Van de Meutter F.** (2006a). Een update van de zweefvliegenfauna van het Dijleland. De Boomklever.
- **Van de Meutter F.** (2006b). Nieuwe zweefvliegensoort in Vlaanderen. Natuur.focus (2): 66-68.
- **Vanormelingen P.** (2007). Zweefvliegen in Zuidoost-Brabant 2003-2005. BRAKONA jaarboek.
- **van Veen M.P.** (2004). Hoverflies of Northwest Europe. Identification keys to the Syrphidae. 245 pp. KNNV. Publishing, Utrecht.